

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 253-270
ISSN: 1302-6879

Hatıralarla Milli Mücadele'de Urfa Urfa in National Struggle with Memories

• Şerif DEMİR*

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Siirt/Türkiye.
Assoc. Prof., Siirt University, Faculty of
Science and Letters, Department of
History, Siirt/Turkey.
tanzimat1839@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6831-2188

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
24/04/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
27/05/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2020

Atrf: Demir, Ş. (2020). Hatıralarla Milli Mücadele'de Urfa. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 253-270

Citation: Demir, Ş. (2020). Urfa in National Struggle with Memories. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 48, 253-270

Öz

İngilizler I. Dünya Savaşını sona erdiren Mondros Ateşkes Antlaşmasına dayanarak hukuksuz bir şekilde Anadolu'nun pek çok vilayeti gibi Urfa'yı da işgal ettiler. Urfa'daki İngiliz işgali kısa sürede yerini Fransız işgaline bıraktı. Urfalılar, işgalcilerin yönetim anlayışını hiçbir zaman benimsemediler ve bu işgallere karşı Kuva-yı Milliye'ye büyük destek verdiler. Böylece Urfalılar silah ve askeri teçhizat bakımında üstün olan Fransızlara karşı büyük bir özgürlük mücadelesine giriştiler. Şehirlisi, köylüsü ve aşiretleriyle halk, birleşerek şehrin belirli bir bölgesini kontrol altına aldı. Ardından şehrin etrafı kuşatılarak Fransızların lojistik destek kanalları kesildi. Fransızlar böyle bir mücadele karşısında uzun bir süre savaşa devam edebilecek güç ve imkâna sahip değillerdi. Savunmada kalan Fransızlar, askeri yardım beklemeye başladılar fakat bu askeri yardım gelmedi. Fransızlara canlarını kurtarmak için şehirden çekilmekten başka yol kalmadı. Böylece gücün karşısında inanç ve cesaret galip geldi. Urfa'nın işgalden kurtarılması, Millî Mücadele-ye büyük bir moral ve özgüven kazandırdı. Urfa halkıyla bütünleşen Bnb. Ali Rıza Bey, Hacı Mustafa Efendi, Nusret Bey ve Yzb. Ali Saip Bey'in bu başarıda büyük emekleri oldu.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Milli Mücadele, İngiltere, Fransa

Abstract

British people occupied Urfa as many other Anatolian provinces illegally depending on Armistice of Moudros which ended the First World War. The British occupation of Urfa was soon replaced by the French occupation. The people of Urfa never adopted the management approach of the invaders and gave great support to the Kuvayi Milliye against these invasions. Thus the people of Urfa engaged in a great struggle for freedom against the French, who were superior in the maintenance of arms and military equipment. The city dwellers and villagers united to take control of a certain area of the city. The city was then surrounded, and the French logistic support channels were cut off. In the presence of such a struggle, the French did not have the strength to continue the war for a long time. The French, who remained on the defensive, began to expect military aid but this military aid did not come. There was no way left for the French to save their lives but to withdraw from the city. So faith and courage prevailed in the face of power. The liberation of Urfa from occupation brought great self-confidence to the national struggle. Commander Ali Rıza Bey, Hacı Mustafa Efendi, Nusret Bey, and Lieutenant Ali Saip Bey had great efforts in this success.

Keywords: Urfa, National Struggle, England, France

Giriş

Urfa'nın işgalden kurtuluşunun üzerinden yüz yılı aşan bir süre geçti. Bu kıymetli mücadele hakkında yeterli bilimsel çalışmanın yapıldığını söylemek zordur. Bu önemli direniş detaylandırılarak, eksik ve gölgede kalmış bütün bölümleri ortaya çıkarılmalıdır. Bu mücadelede yer alanları hatırlamak ve onların gözüyle de olayları değerlendirebilmeliyiz. Bu çalışma Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında yer almış, olayları bizzat yaşamış ve gözlemlemiş kişilerin hatıralarına dayanılarak hazırlanmıştır.

Urfa'nın kurtarılmasına katılanlar içinde hatıralarını ilk 24 Nisan 1924'te Ali Saip Bey yayınladı. Bu hatıralar 1984 ve 2000 yıllarında farklı isimlerle ve değişik bir formatta iki kez yayınlandı. Ali Saip Bey hatıralarında, Urfa'da yürütülen ve yönetilen Kuva-yı Milliye mücadelesi hakkında son derece kıymetli bilgiler vermiştir. Urfa işgaline katılan bir Fransız subayının günlüklerinden de faydalanan Ali Saip Bey, olayları gün gün detaylı bir şekilde nakletmiştir. Saip bey, mevcut kaynaklar içinde bu işgal ve direniş hakkında en fazla bilginin bulunduğu hatıraları bıraktı. Ali Saip Bey'in hatıraları yayımlandıktan kısa bir süre sonra aynı yıl içinde Ali Rıza Bey'de hatıralarını yayınladı¹. Ali Rıza Bey, Ali Saip Bey'in hatıralarında, kendilerine haksızlık yaptığını, bu mücadelede Ali Saip

---

¹ Ali Rıza, (2010). *Ahfada Yadigâr Urfa Mücahededesi*. M. Akalın. (Yay. Haz.). Ankara: Şurkav yay

Bey'in kendi rolünü ve görevini gereğinden fazla öne çıkardığını iddia ederek itiraz etti. Aynı dönemde Bu iki askerin halef-selef ilişkisi içinde ardı ardına görev yaptıkları düşünüldüğünde her iki hatıranın birbirini tamamladığı anlaşılır. Şüphesiz direnişin Ali Saip Bey zamanında gerçekleşmesi onun rolünü biraz daha fazla artırmaktadır. Fakat bu durum Ali Rıza Bey'in kıymetli çalışmalarının değerini düşürmez. Bu her iki hatıra kitabında da döneme ait çeşitli belgeler yayınlanmıştı. Aslında bu kitapları sadece hatıra olarak değerlendirmemek gerekir. Arşivlerde temin etmekte güçlük çekeceğimiz pek çok yazışma örnekleri bu hatıralarda neşredilmişti.

2001'de Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın hatıraları yayınlandı. Hasan Bey, Ali Saip Bey'in hatıralarını eksik, Ali Rıza Bey'in hatıralarında da pek çok yanlışlar olduğunu iddia etti. Hasan Bey'in de yayınlanmış bu hatıralarında pek çok belgeler yer alıyordu. Hasan Bey olaylara sivil bir bakış açısıyla bakarak yaşadıklarını kaleme almış ciddi bir kaynak bırakmıştı. Yayınlanan bu hatıralara ilave olarak bu mücadelenin alt kadrolarında görev yapan Akif Sözeri, Naci Balak ve Cevdet Emiroğlu'nun da hatıraları neşredildi. Urfa üzerine yerel tarih çalışmalarıyla dikkat çeken Müslim Akalın bu üç kahramanın anılarını orijinal nüshalarla birlikte 2016'da yayınladı. Bu hatıralarda da Ali Saip Bey ile Ali Rıza Bey'in anılarına yönelik çeşitli itirazlar yer alıyordu. Ali Saip Bey'in hatıralarında çok kısa söz edilen önemli mücadele örnekleri anlatılıyordu. Bu çalışma yukarıda adı geçen altı hatıraya dayanılarak hazırlandı. Birbirlerinden farklı konumlarda ve farklı zamanlarda katkı sunan bu kahramanların verdikleri bilgiler arasında eksiklik duyulan hususlar için arşiv tarandı ve ilgili tetkik eserlere de müracaat edildi. Bu çalışmanın temel kaynağı hatıralardır. Fakat sadece hatıralara bağlı kalınmaması bu değerli mücadeleyi daha fazla detaylandırma amacından kaynaklanmaktadır.

1. Urfa'nın İşgali

I. Dünya Savaşının sonuna yaklaşıırken 28 Eylül 1918'te Şam, ardından Halep şehri işgal edildi. Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte Urfa'da endişeli bir bekleyiş başladı. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, İl Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'le² birlikte gönüllülerden oluşan bir milis alayı oluşturarak şehrin güvenliğini sağlamaya çalıştılar (Ali Rıza, 2010: 6). Böylece şehirde hiçbir güvenlik zafiyeti ve yönetim boşluğu yaşanmadı.

² Ali Rıza Bey (1876-1948), Jandarma Komutanlığı yaptı. Yarbaylıktan emekli oldu (Sözeri, 2016: 13-14)

İngilizler Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında Halep dolaylarındaydılar. Halep’in güvenliğini ve Urfa’da yaşandığı iddia edilen huzursuzluk ve asayiş ihlalini gerekçe gösteren İngilizler, 24 Mart 1919’da Urfa’yı işgal ettiler. Bu durum İngilizlerin Urfa’yı hukuksuz bir şekilde işgal ettiği anlamına gelmektedir (Üner, 2015: 798).

İngiliz İşgal Kuvveti Komutanı Urfa’yı işgal ederek şehre girdiğinde öncelikle Mutasarrıflık önüne gelerek, küstah bir tarzda “galip bir hükümetin askeri neden karşılanmıyor?” diye bağırarak hesap sormaya kalktı. Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, Urfa’nın işgal edilmesinin haksız ve yanlış bir karar olduğunu, misafir olarak şehre gelmeyen hiçbir askeri kuvveti dostane karşılaşmasının mümkün olmadığını söyledi (Ali Rıza, 2010: 14). İngilizlerin şehri işgalleri ve yerel yöneticileriyle ilk ilişkileri gergin ve düşmanca bir yaklaşım içinde başladı.

Urfa’da bulunan 1. Süvari Alayı, İşgal güçlerinin gelmesiyle önce Karaköprü Köyüne ardından da Siverek’e çekildiler. Şehirde güvenliği sağlayan milis alay kaldırıldı ve elindeki silahlarda toplatıldı. Şehirden askeri kuvvetlerin çekilmesiyle birlikte işgal kuvvetleri çok daha rahat hareket imkânı buldular. Bu aşamada İngilizler, Urfa’da yaşayan Ermenilere büyük ilgi ve yakınlık gösterdiler. Ermenilere silah dağıtıldı, gönüllü Ermenilere askeri eğitim vermeye başlandı. Ermeniler yeni düzene çabuk uyum sağlayarak işgalcilere destek oldular.

Urfa’nın işgali gibi yurdun birçok bölgesinde de haksız ve hukuksuz işgaller yaşanıyordu. Ülkede yaşanan bu işgallere yönelik halkın tepkisi artmaya başladı. Mustafa Kemal, Samsun’dan başladığı ulusal direniş hareketine Erzurum’da devam ediyordu. Erzurum Kongresinde alınan kararlar, doğrultusunda Urfa’nın ileri gelenleri, harekete geçtiler. Daha evvel kurulmuş ve İngilizler tarafından dağıtılmış Milis Alayının canlandırılarak Urfa’da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması için çalışmalara başlandı. Böylece ulusal direniş düşüncesinin halk arasında yayılması ve olası silahlı mücadeleye de taban oluşturmak isteniyordu. Urfa’da Bnb. Ali Rıza Bey’in öncülüğünde Belediye Başkanı Hacı Mustafa Efendi’nin de desteğiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 4-5 Eylül 1919’da kuruldu (Ali Rıza, 2010: 19). Cemiyet Sivas’taki Heyeti Temsiliye Başkanlığına bilgi vererek şehirdeki çalışmalarına başladı.

İngilizlerle Fransızlar arasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşmasında yapılan tadilatla 15 Eylül 1919’de Suriye İtilafnamesi imzalandı. Ortaya çıkan bu yeni durumun gereğince İngilizler, Urfa’yı Fransızlara terk ettiler (Hatipoğlu, 2015: 199; Özçelik, 1992: 81).

Böylece 30 Ekim 1919'da Fransız İşgal Kuvvetleri Urfa'ya giriş yaptılar. Fransız kuvvetleri içinde taşkın davranışlar gösteren Fransız üniforması giymiş Ermeni askerlerinin varlığı dikkat çekiyordu.

Fransızların işgali şehirdeki her şeyi değiştirdi. Fransızlar, İngilizlerin aksine şehirde uzun süreli kalma düşüncesiyle hareket ediyorlardı. Fransızlar şehirde hükümlanlık alanlarını genişleterek mahkemelere ve maliye işlerine müdahale de bulunup hesap sormaya başladılar. (Açanal, 2001: 52-53). Asırlardır Müslümanlarla birlikte yaşayan Ermeniler, Fransız işgalinde Fransızların doğal müttefiki oldular. Ermeniler yıllardır birlikte yaşadıkları bu insanlara sırt çevirerek içlerinde biriktirdikleri kin ve nefretle Fransızların şehirdeki sivil güçleri gibi hareket etmeye başladılar. Ermeniler Fransızların, şehri kolayca yönetmesi ve kamu düzenini sağlaması için her konuda sınırsız destek verdiler (Turgut, 2015: 209). Fransızlar devlet dairelerini yapılandırırken kendilerine bağlı olduğunu düşündükleri Ermenilere sorumluklar verdiler. Urfa'da bulunan Amerikalı misyonerler de Fransızların bu işgalinden oldukça memnundular, sahip oldukları bütün imkânları Fransız askerleri için seferber ettiler.

2. Ali Saip Bey ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyet

Fransızların işgalci zihniyetine karşılık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, eşraf ve ulema arasında kısa sürede yaygınlık kazandı (Akalm, 2018:5) fakat hala Urfa yerel bir direnişe hazır değildi. Bnb. Ali Rıza Bey, bölgedeki aşiret liderleriyle bir toplantı yaparak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine destek vermelerini istedi. Bu toplantıdan haberdar olan Fransızlar, Ali Rıza Bey'den büyük rahatsızlık duymaya ve yakından takip etmeye başladılar. Fransızlar Urfa Jandarma Komutanı Bnb. Ali Rıza Bey'in görevinden alınması için mutasarrıflığa baskı yaptılar ve neticede Bnb. Ali Rıza Bey şehirden ayrılmak zorunda kaldı (İstiklal Harbi, 2009: 71).

Ali Rıza Bey'in şehirden ayrılmasıyla Fransızlar, halka karşı daha kaba ve sert davranmaya başladılar. Kendilerine muhalif gördükleri kişileri tutuklamaya, iş birliği yapmayan aşiret liderlerini cezalandırmaya çalıştılar. Halkı daha yakından izlemek için ulaşım ve haberleşmeye çeşitli sınırlandırmalar getirdiler (Akalm, 2015: 14). Şehirde tam manasıyla bir Fransız zulmü yaşanıyordu.

Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, İşgal güçlerine bekledikleri kolaylığı sağlayan bir yönetici değildi. Bu durumun doğal sonucu olarak Nusret Bey, Ermeni tehciri davası³ için

³ Nusret Bey, bu davada yargılanarak suçlu bulundu ve İstanbul'da 5 Ağustos 1920'de idama edildi. Ailesine devlet sahip çıkarak maaş bağladı. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30. 18. 1. 1. 14. 5

İstanbul’a çağrılınca görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Urfa Mutasarrıflığına Ali Rıza Bey getirildi⁴. Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Fransızlara karşı nazik, yumuşak ve son derece uyumlu bir politika izliyordu. Bu durumda halkın dikkatinden kaçmıyor ve tepki çekiyordu.

Urfa Jandarma Komutanı Bnb. Ali Rıza Bey’in yerine de 29 Aralık 1919’da Yzb. Ali Saip Bey⁵ tayin edildi (Özçelik, 1992: 168). Adana Kozan’dan gelen Yzb. Ali Saip Bey’e karşı yöre insanı ilk zamanlarda kuşkuyla baktı. Halkı kuşkuyla sevk eden geçerli nedenler de vardı. Örneğin Fransızlara karşı hareket eden bir komutanın gönderilmesine mukabil yeni komutanın Fransız işgal bölgesinden getirilmiş olması (Açanal, 2001: 68), ayrıca binbaşı kadrosun bulunduğu bir makama bir yüzbaşının atanmış olması gibi durumlar halkın kuşkularını iyice kuvvetlendiriyordu (Akalin, 2016: 17). Bu haklı gerekçelere bağlı olarak şehirde insanlar Ali Saip Bey hakkında iyi düşünceler beslemiyorlardı.

Yüzbaşı Ali Saip Bey’in Urfa’ya geldiğinde ilk izlenimleri; Kent ağır bir karabasan altında acıyla kıvrılarak uyuyor gibi idi. Kimsenin yüzü gülmüyor, bakışlarda derin ve ortak acının donuk bir yası var. Önceleri şehrin temiz ve duru gökyüzünü bir fiskiye halinde dalgalandıran Urfa ağzı gazeller artık duyulmuyor, hatta bir ses bile işitilmiyor şeklindeydi (Ursavaş, 2000: 47).

Şehir hakkında bilgi toplayan Ali Saip Bey, kendisinden evvel görev yapan Binbaşı Ali Rıza Bey’in de kendisine benzer düşüncelere sahip olduğunu fakat başarılı olamadığını öğrendi. Yzb. Ali Saip Bey,

---

⁴ Mutasarrıf Ali Rıza Bey (1870-1950), Akseki doğumludur. Mütarekeden sonra Urfa’ya tayin oldu. Daha sonra Siverek ve Genç mutasarrıflığı görevlerinde de bulundu. Pasif ve yetersiz bulunarak merkeze çekildi. (Sözeri, 2016: 46)

⁵ Ali Saip Bey, (1887-1939), Irak’ın Revandız şehrinde dünyaya gelen Ali Saip (Ursavaş, 2000: 1), ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1905’te Harp Okuluna kaydoldu. 1908’de Teğmen, 1912’de Üsteğmen ve 1 Mart 1917’de Yüzbaşı oldu. Ali Saip Bey’in ilk görev yeri Bağdat’ta 6 ncı Ordu’ydu. Trablusgarp savaşının başlaması üzerine gönüllü olarak Bingazi’ye gitti. Bu cephede Mustafa Kemal ile İtalyanlara karşı savaşan Ali Saip Bey, Mustafa Kemal’i yakından tanıma fırsatı buldu. Daha sonra Balkan savaşlarında katılan Ali Saip Bey, Beyrut, Halep ve Musul ve Kars’a gitti. I. Dünya Savaşı sonrasında Adana’da görev yapan Yzb. Ali Saip Bey, Fransızların Adana ve çevresini işgal etmesinden büyük rahatsızlık duydu ve işgallere karşı gizli direniş faaliyetleri içinde yer aldı (Çoker, 1995: 945-950). Ali Saip Ursavaş, yalnız askerlikte değil siyasette, hukukta ve bürokraside önemli görevler üstlendi. Uzun yıllar mecliste parlamenter olarak görev yaptı, İstiklal Mahkemelerinde vazifeler aldı ve ülkenin farklı coğrafyalarını teftiş ve denetime çıktı. Kısacası Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet sonrası yeni bir devletin tesisinde mühim rol oynayan Ursavaş, dikkat çekici bir kişiliktir (İlyas, 2015:245).

şehrin önde gelen isimleri ve aşiret liderleriyle görüşmelere başladı. Şehirdeki bu incelemeleri neticesinde Ali Saip Bey, halkta Fransız işgaline karşı koyabilecek bir potansiyelin olduğunu gördü. Ali Saip Bey'in Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetindeki faaliyetleri Urfalıların onun hakkındaki olumsuz fikirlerini değiştirdi. Ali Saip Bey'in ağırlıklı olarak bürokrat ve askerlerden oluşan bu komitede çalışmaları, komiteye yönelik sivil halkın ilgisini daha da artırdı.

Ali Saip Bey, Urfa direnişi için üç aşamalı bir plan yaptı. Öncelikle Urfa'da halka ve aşiretlere, bu işgalin olası olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirmeler yapılarak Fransızlara karşı bir kamuoyu oluşturulacaktı. Kuva-yı Milliye'nin harekete geçmesiyle birlikte şehir hapishanelerde tutuklu bulunan gençler silahlandırılarak cepheye sürülecekti ve son olarak aşiretlerle şehrin etrafı kuşatılarak Fransız askeri gücünün dışarıdan yardım alması engellenecekti.

Bu planı uygulamak için Ali Saip Bey, Fransız askerlerinin ve Ermenilerin Adana'da halka yapmış olduğu insanlığa yakışmayan eylemleri Urfa'da paylaşarak kamuoyu oluşturmaya başladı. Fransızların daha evvel işgal ettikleri bölgelerde yaptığı zulümler hakkında fazla fikri olmayan Urfalıları, Ali Saip Bey'in gayretleriyle Fransızları daha iyi tanıma imkânına sahip oldular. Aşiretlerle yapılan görüşmelerden de olumlu sonuçlar elde edildi. Aşiretler de bu mücadeleye destek vereceklerini açıkladılar. Ali Saip Bey aşiret liderlerine gönderdiği mektupla, olası silahlı mücadeleye her an hazırlıklı olmalarını bildirerek, ilk fırsatta Urfa'da milli ayaklanmayı başlatmayı planlandığını bildirdi. Bu gayret ve çabaların neticesinde Ali Saip Bey, Urfa ve yöresi Kuva-yı Milliye Kumandanlığına ve Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına getirildi.

Urfa'da ulusal bir direniş için birlik ve beraberliği sağlamanın önünde bazı engeller vardı. Her şeyden evvel, şehirde bir dağınıklık ve düzensizlik hâkimdi. Urfa şehir halkı, aşiretlerin kural ve düzen tanımayan tavırlarından, aşiretler ordudan, ordu mensupları da milli kuvvetlerden şikâyet ediyordu. Bu cepheye sahip çıkması gereken Diyarbakır'daki XIII. Kolordu Komutanı Albay Cevdet Bey, son derece pasif bir tutumla olaylardan uzak durmayı tercih ediyordu. (Selek, 1981: 388).

Ali Saip Bey, Antep ve çevre vilayetlerdeki Müdafaa-i Hukuk cemiyetleriyle iletişime geçerek Urfa'daki mücadele için destek temin etmeye çalıştı. Urfa Kuva-yı Milliye Komutanı olarak Ali Saip Bey, milli mücadele lideri Mustafa Kemal'le de sürekli iletişim ve irtibat halindeydi. Böylece Urfa'daki direniş Millî Mücadele perspektifine uygun bir şekilde yürütülüyordu. Yzb. Ali Saip Bey yaptığı bu görüşmeler ve ortaya koyduğu eylem planına göre milli mücadeleyi

başlatma tarihi olarak 15 Ocak 1920’yi belirledi. Plana göre Sabah 8.00’da Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanlığına bir ulti-matom verilerek şehri 24 saatte boşaltmaları istenecekti⁶. Fransızların bu talebi kabul etmemelerine mukabil silahlı mücadele başlatılacaktı. Fakat Ali Saip Bey aşiretlerle gerçekleştirilen haberleşmelerde direnişe başlayacak ortak zeminin oluşmadığını görerek askeri hareketi, 18 Ocak’a erteledi. (Ursavaş, 2000: 55-57).

Fransızlarda Ali Saip Bey’in aşiretlerle yakın ilişkisini fark ederek ulusal direniş için yapılan planları öğrendiler. Fransızların kendisini tutuklama ihtimalinden tedirgin olan Ali Saip Bey, arkadaşlarıyla bir değerlendirme toplantısı yaptıktan sonra gizlice şehirden ayrıldı (Akalin ve Kürekçioğlu, 2018: 134). Ali Saip Bey’in şehirden ayrılması Fransızları çok rahatsız etti. Dikkatleri üzerinde toplayan Ali Saip Bey’in şehirden ayrılışı, milli ayaklanmaya zaman kazandırdı (Açanal, 2001: 70).

Yakın arkadaşlarıyla birlikte Ali Saip Bey, 14 Ocak gece yarısı Urfa’dan gizlice Siverek’e geçti. Siverek’te aşiretlerle görüşen ve oldukça olumlu neticeler alan Ali Saip Bey 25 Ocak’ta Diyarbakır’a ulaştı. Ali Saip Bey, Diyarbakır Kolordu Komutanlığında son derece iyi karşılandı. Askeri ve sivil yetkilerle görüşmeler yaptı. 29 Ocak’ta Mardin’e geçen Ali Saip Bey, Aşiretlerin Fransızlara karşı harekete geçtiğini öğrendi. Ali Saip Bey, Urfa’ya geri dönmeye karar verdi.

3. Urfa’da Millî Mücadele Öncesi Diplomatik Girişimler

Ali Saip Bey, aşiretlerin katılımıyla oluşan gönüllüleri Karaköprü’de topladı. Kısa sürede bu gönüllülerin sayısı 3000’e ulaştı. Bu insanların büyük bir kısmının hiçbir askeri eğitimi ve savaş için tecrübesi yoktu. Fakat bu gönüllüler Urfa için bir araya gelmişlerdi. Bu kadar kalabalık bir gönüllü ordusuna askeri eğitim verecek zaman da yoktu. Fakat Yzb. Ali Saip Bey’in böyle bir askeri gücü toplanabilmesi halkın moralini yükseltti, direnişe olan inancı ve desteği artırdı.

Yüzbaşı Ali Saip Bey, 7 Şubat’ta Fransız İşgal Komutanlığına “Kuva-yı Milliye Komutanı Namık” imzalı bir mektup gönderdi. Bu mektupta “Urfa’daki konukluğunuza daha fazla izin verebilmemiz olanaksızdır, Ateşkes antlaşmasına uygun

---

⁶ Fransız İşgal Komutanlığına verilecek ulti-matomda, “Gerek Wilson prensiplerine ve gerekse Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine uymayan sebepsiz ve gereksiz yere ülkemizi işgal etmenizi, ulusumuz büyük şiddetle ret ve protesto eder ve kısa bir süre içinde bulunduğunuz yeri boşaltmazsanız zorla ve savaşla çıkarılacağımızdan, bu suretle akacak kanların sorumluluğu size ait olacaktır” deniliyordu. (Ursavaş, 2000: 52)

olmayan işgalinizi şiddetle reddeder 24 saat içinde Urfa'yı boşaltmadığınız ve Urfa'dan ayrılmadığınız takdirde kesin harekâta başlanacağını ve dökülen kanların sorumluluğunun sizlere ait olacağını bildiririz” dedi (Ursavaş, 2000: 63).

Ali Saip Bey, Ermenilerin bu mücadelede Fransızlara yakın olduğunu farkındaydı fakat bu savaşta Ermenileri tarafsız tutmaya çalışıyordu. Bu nedenle Ali Saip Bey, Fransızlarla olası bir savaşa başlamadan evvel Ermenilere de bir mektup gönderdi. Ali Saip Bey mektupta, Fransızlara gönderilen mektubun içeriği hakkında bilgi verdikten sonra Ermenilerin can ve mal güvenliğinin teminat altında olduğunu Ermenilerden yersiz bir şekilde korkuya kapılmamalarını istedi. Ermenilerde, böyle bir taahhütte bulunulmasından duydukları memnuniyeti bildirdiler (Ursavaş, 2000: 67).

Fransızlar Ali Saip Bey'in gönderdiği mektuba kısa sürede cevaplandırdılar. Fransızlar şehri boşaltmalarına yönelik böyle bir talebe olumlu veya olumsuz cevap verecek yetkilerinin olmadığını, kesin cevabı verebilmek için üstlerinden gelecek cevabı beklediklerini bildirdiler⁷. Aslında Fransızlar bu cevapla askeri tedbir alabilmek için oyalama taktiğine müracaat etmişlerdi (Akalin, 2016:24).

Fransızlar amaçlı askeri tedbirleri alırken şehrin ileri gelenleriyle irtibata geçtiler. Bu görüşmeler neticesinde Fransızlar, 8 Şubat'ta Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Müftü Hasan Efendi ve Belediye Başkanı Hacı Mustafa Bey'den oluşan bir komiteyi arabuluculuk yapması için Karaköprü'ye gönderdi. Ali Saip Bey'le görüşen bu komite, gönüllülerin inanç, azim ve gayretini gördükten sonra “Ne duruyorsunuz [Urfa'nın üzerine] yürüyün!” demekten kendisini alamadı (Özçelik, 1992: 195-196). Hatta Hacı Mustafa Bey, mücadelenin ciddiyetini görerek destek olabilmek için gönüllülere, iaaşe ve askeri masraflarını karşılamak istediğini bildirdi.

4. Kuva-yı Milliye'nin Urfa'ya Girişi

Fransızlar şehri tamamen kontrol altına alabilmek için Külaflı Tepesi, Askeri Hastane, Amerikan Yetimhanesi, Karalök'ün Bağı, Bediüzzaman Karakolu, Memleket Hastanesi, Alman Hastanesi, Osman Kürkçü ve Mahmut Nedim Kürkçü Beylerin Konakları ve Keşişin Ağılı'nda Karakollar kurmuşlardı (Emiroğlu, 2016:97-98). Bu

⁷ Fransızların yazdığı cevap metni, “Urfa Yöresinde Bulunan Tüm Aşiretlere Mektubunuzu aldım. Sizlerle savaş halinde değiliz. Arazinizin boşaltılması emri General Gouraud'un razı olmasına bağlıdır. Adı geçene isteğinizi bildirdim. Aramızda var olan dostluk bağlarını bozacak durumların önlenmesi için adı geçenden gelecek cevabı beklemeniz rica olunur. Bu cevabın kesinlikle geleceğini umuyorum. Urfa Fransız Siyasi Hâkimi Sajous” (Ursavaş, 2000: 64)

karakollar üzerinden şehri müdafaa eden Fransızlar, askeri yardım almadan mevcut şartlar korumak oldukça zordu.

Ali Saip Bey verilen sürenin dolması üzerine gönüllülerle, Urfa'ya doğru harekete geçti. 8 Şubat 1920'de saat 23.00'de Badıllı ve İzollu aşiretlerine mensup silahlı kuvvetler, Harran ve Bey kapıları üzerinden Urfa'ya girdiler. Gönüllülerin şehrin bir bölgesini fiilen kontrolüyle birlikte şehir fiilen ikiye bölündü. Fransız askeri karargâhı ile Urfalı direnişçiler arasında sadece bir dere vardı. Her iki silahlı gücün şehirde var olması bir şehir savaşı yaşanacağını gösteriyordu. Fransızlar karşısındaki bu gücü gördükten sonra askeri tedbirleri daha da artırdılar (İstiklal Harbi, 2009: 117).

Ali Saip Bey şehirde gereken askeri ve idari tertibatı alabilmek için Belediyeye gitti. Şehrin ihtiyaçlarını karşılamak ve halkın taleplerini yerine getirmek için bir komite kuruldu. Bu mücadeleden sivil halkın mümkün olduğunca az etkilenmesi için büyük özen ve çaba gösterildi. Kuva-yı Milliyeciler şehirden Fransızların tamamen çıkarılması için askeri hazırlıklara yoğunlaştılar. Şehirdeki bu mücadeleye Kuvayı Milliye milisleriyle birlikte Badıllı Aşireti, Döğەرli Aşireti, Şeyhanlı Aşireti, Baziki Aşireti, Borova Aşireti, İzoli Aşireti, Aneze Aşireti ve Siverek Aşiretleriyle çevre vilayetlerden katılımlar oldu. Bu mücadeleye halktan da yoğun ilgi ve katılımları vardı. Disiplinsiz aşiret güçleri yedek subayların emrine verilerek şehir içine dağıtıldılar (Akalin, 2016: 24-25).

Kuva-yı Milliye'nin karşısında Fransız askerleriyle birlikte Ermenilerden oluşan 1000 kişilik bir silahlı güç vardı. Fakat Fransız askeri gücü donanımlı, eğitilmiş ve elinde ağır makineli silahlara sahipti. Fransızlar askeri araç gereç ve imkân bakımından üstündü fakat lojistik destek ve insan kaynağı bakımından zayıftılar. Ellerindeki temel tüketim malzemeleri sınırlıydı. Hava koşulları ağır, savaş öncesi şehirde daha evvel nadir görülmüş bir soğuk hava ve kar yağışı vardı.

5. Urfa'nın Kurtuluşu

İki tarafta birbirinin hareketlerini çok yakından takip ediyordu. Taraflar savaşa hazırlıklarını tamamlamış olası bir çatışma için bir kıvılcım bekliyordu. Ali Saip Bey, daha evvel yaptığı plana uygun bir şekilde hapisanedeki tutuklu gençleri serbest bırakarak silahlandırırken, durumdan haberi olmayan cezaevinde görevli bir asker, uyarı ateşinde bulundu. Bu atılan kurşun savaş için beklenen kıvılcımı yaktı. Günlerdir oldukça gergin ve stresli olan Fransızlar, kendilerine ateş edildiğini zannederek şiddetli bir karşı ateşe geçtiler. Böylece Urfa'da 9 Şubat'ta savaş başladı. Fransızların sahip oldukları muazzam silahlar cepheye üstünlüğünün ilk anda gösterdi.

Ali Saip Bey çevre vilayetlerden sınırlı sayıda getirebildiği eski teknoloji toplarla, Fransızların elindeki bu silah üstünlüğünü dengelemeye çalıştı. Fakat bu toplar düzgün çalışmıyor ve beklenen verim alınamıyordu. Kuva-yı Milliyecilerin elindeki silah ve cephanede oldukça sınırlıydı. Ayrıca savaşın uzaması üzerine bazı gönüllüleri cephede tutmak da oldukça zordu. Fransızların bulunduğu askeri bölgelerin etrafı kuşatıldı. Şehrin içinde siperler kazıldı. Fransızlar bu şartlarda savaşı uzun süre sürdürmenin pek mümkün olmadığını farkındaydılar. Bu nedenle Fransızlar, öncelikle mevcut askeri konumlarını korumayı askeri destekten sonra da şehirde üstünlük sağlayabilmeyi düşünüyorlardı. Bu aşamada Fransızlar, askeri yardım gelene kadar savunma pozisyonunda, varlıklarını korumak için çarpışıyorlardı.

Ali Saip Bey 13 Şubat'ta Fransızlara bir mektup daha göndererek silah ve cephaneyi teslim etmek koşuluyla barış görüşmelerine başlayabileceğini bildirdi. Ali Saip Bey'in bu teklifini de Fransızlar kabul etmediler. Ali Saip Bey, aynı gün Ermenilere de yeni bir mektup göndererek, Ermenilere verdikleri taahhütlere bağlı kaldıkları halde Ermenilerin Fransızlara desteğinin devam ettiğini Ermenilerden Fransızlara verdikleri bu yardımı kesmelerini istedi. Ermeniler bu mektuba cevap verebilmek için süre istediler (Ursavaş, 2000: 81-82).

Ali Saip Bey savaşı şehrin dışına taşımaya çalışıyordu fakat Fransızlar buna yanaşmıyorlardı. Fransızların hedef gözetmeden şehre yönelik ağır silahlar kullanması sivil kayıpları artırıyor. 15 Şubat'ta gayrimüslimlerden Fransızlara katılımların olması, Fransızların askeri durumunu daha güçlendirdi. Ayrıca şehirde bir Amerikan yetimhanesi birde Belçikalılar ait hastane vardı. Bu iki kurumda açıkça Fransızların yanında yer alıyordu. Fakat Fransızlar bekledikleri askeri yardım gelmeden bu savaşı kazanmalarının pek mümkün olmadığını da farkındaydılar. Ali Saip Bey ateşkes tekliflerini sürdürüyor, Fransız işgal güçleri bu teklifleri boşa çıkarıyordu.

Savaş uzadığı halde başarı gelmiyordu. Gönüllülerin morali bozuluyor, halkta umutsuzluk yayılıyordu. Böyle bir atmosfer içinde 17 Şubat'ta 40 kişilik bir kuvvetle Külafalı tepesindeki Fransız Karakoluna düzenlenen bir saldırının başarıyla sonuçlanması direnişte büyük bir zafer ve halka umut oldu⁸. Bu tepenin ele geçirilmesiyle

---

⁸ Ali Saip Bey hatıralarında "Bu sabah Külafalı tepesi üzerindeki Fransız mevzilerine bir hücum yaptırıldım. Hücum başarı ile sonuçlandı" der. (Ursavaş, 2000: 91). Oysa Mehmet Akif Sözeri, bu tepeyi almak için Ali Saip Bey'in 600 kişilik bir kuvvet hazırladığı bir esnada Ali Saip Bey'in haberi olmadan 40 kişiyle birlikte bir gece kendisinin aldığını belirtir. Sözeri Ali Saip Bey'e tepki göstererek hatıralarında kendi

(Ursavaş, 2000: 91) Fransızlara önemli bir darbe vurulurken Fransızlardan 14 makineli tüfekle, cephane ve 30'a yakın esir alındı (Emiroğlu, 2016: 98). Fransızlar ileri karakollarını geri çekmek zorunda kaldılar. Böylece Fransız karargâhının daha kolay kuşatılmasına imkân sağlandı (Akalin, 2016: 29-31).

Savaşta psikolojik üstünlük Kuva-yı Milliyeciler'e geçti. Urfalılar yoğun kar yağışına rağmen Mancı deresindeki Karalök'ün bağ evindeki Fransız Karakoluna saldırdılar. Fransızların elindeki ağır silah gücü ve ateş üstünlüğüne rağmen gönüllüler, ağır kayıplar vermek bahasını ağılın içine girdiler. Bu karakoldaki makineli tüfekler etkisiz hale getirildi. Böyle bir cesaret karşısında şaşırın Fransızlar, korkuya kapılarak Karakolu boşaltmak zorunda kaldılar (Emiroğlu, 2016:98-99)

Ali Saip Bey 24 Şubat'ta üçüncü kez Fransızlara teslim olmaları ve şehirden çekilmeleri çağrısında bulundu. Fransızlarda daha evvelki cevaplara benzer ifadelerle karşılık verdiler. Bu durum üzerine Fransızların su kaynağı kesildi. Daha evvel de haberleşme ve lojistik kaynak temin etmeleri engellenmişti. Ali Saip Bey, 27 Şubat'ta silahlı güçlerimizi muhafaza ederek tarafsızlığımızı koruyacağız diyen fakat Fransızlara destek olan Ermenilerin mahallesini muhasara altına aldırdı. Fransızlar umutsuzluğa kapılırken Urfa semalarında bir Fransız uçağı görüldü ve uçaktan atılan kâğıtlarda askeri yardımın kısa sürede geleceğı bildiriliyordu. Bu haber Fransızların umutlarını artırırken savaşa daha fazla motive olmasını sağladı. (Ursavaş, 2000: 106)

Urfa'ya 3000 kişilik ağır silahlı bir Fransız askeri gücünün yola çıktığı haberi geldi. Bu durum Urfa'da savaşın şartlarını tamamen değiştirebilirdi. Ali Saip Bey, Fransız yardım güçleri gelmeden şehri tamamen ele geçirmek için 4 Mart'ta emrindeki güçlere taarruz emri verdi. Fransızlar ağır kayıplar vererek birçok noktadan geri çekilmek zorunda kaldılar. Birkaç kez Fransız mevzilerine girildiği halde Fransızlar bu saldırıları püskürtmeyi başardılar. Bu saldırılarda da çok fazla şehit verildi. Bu kadar fazla şehit verilmesi ahalinin ve askerin moralinin iyice bozulmasına neden oldu.

Fransız askeri yardım güçlerinin Urfa'ya doğru ilerleyişi sürüyordu. Urfa'da savaşın uzaması halkta umutsuzluğu artırıyor. Halk şehirden göç etmeyi düşünmeye başladı (Balak, 2016: 55). Ali Saip Bey yaklaşmakta olan Fransız askeri yardım güçlerine yönelik alınacak askeri tedbirler üzerine çalışmaya başladı. Savaş sahasında ve

---

başarısını sahiplendiğini ve kendi isminden bilinçli olarak hiç söz etmediğini ifade etmektedir (Akalin, 2016: 30-37). Bu konuda Emiroğlu'da hatıralarında Sözeri'yi doğruluyor (Emiroğlu, 2016: 98)

şehirde büyük bir sessizlik vardı. Çünkü bu askeri yardım Akçakale'ye kadar gelmişti. Fransız işgal güçleri bu durumdan haberdar olmadıkları için bu sessizliğe pek bir anlam veremiyorlardı fakat her geçen günle yardım alabilecekleri umutlarını da yitiriyorlardı (Ursavaş, 2000: 117).

Fransız askeri yardım gücünün, yol güzergâhında yaşadığı askeri çatışmalarda çok kayıp verdiğinden Urfa'ya ulaşamayacağı anlaşıldı. Bu haber üzerine Ali Saip Bey bir kez daha diploması yolunu kullanmaya karar verdi. Ali Saip Bey 17 Mart'ta Fransız işgal güçlerine yazdığı mektupta, beklenen askeri yardımın kesinlikle gelmeyeceğini bu anlamsız savaşı daha fazla sürdürmenin de bir manası olmadığını söyledi. Fakat Fransızlar aynı cevabı bir kez daha tekrarlayarak bu kararı verecek yetkiye sahip olmadıklarını bildirdiler. Bu cevap üzerine Ali Saip Bey, Fransa'nın Suriye Yüksek Komiserliğine bir telgraf çekerek Urfa'daki işgale son verilmesi ve savaşın sona erdirilmesi çağrısında bulundu (Ursavaş, 2000: 125).

Urfalılar 19 Mart'ta Heyet-i Temsiliye Başkanlığına çektikleri telgrafta Diyarbakır'daki XIII. Kolordunun Urfa'ya askeri destek vermesini istediler. Mustafa Kemal, bu talep üzerine Kolorduya, emrindeki bir miktar askerin milli kuvvetler görünümüyle Urfa'ya göndermesini istedi. Fakat Kolordu Komutanlığı böyle bir durumun ortaya çıkması durumunda Fransa ile yaşanabilecek diplomatik krizlerden çekinerek bu desteği vermedi.

Urfa'da Fransız işgal güçleri oldukça yıpranmıştı. Şehirde de büyük bir taarruz beklentisi vardı. Kuva-yı Milliye böyle bir saldırı için son askeri hazırlıklarını yapıyordu (Balak, 2016: 72). 29-30 Mart gecesi Badilli Aşireti, Fransızlara ani baskınlar yaptılar. 1/2 Nisan'da Fransızlar karşı taarruza geçtiler. Savaş karşılıklı hücumlarla devam ediyordu fakat taraflardan hiçbirisi diğerine kesin üstünlük sağlayamıyordu. Bu süreçte Ermenilere yönelik fiili bir savaş yoktu. Yalnız Ermeni mahallesinden sınırlı sayıda seyrek atışlar oluyordu. Ermeniler, Fransızların içine düştüğü zor durumu görüyorlar Fransızlara gizli destek vererek kendilerinin tarafsız olduğunu iddia ediyorlardı (Ursavaş, 2000: 137)

6. Fransızların Urfa'dan Çekilişi

Ali Saip Bay, Fransızları ateşkese zorlamak için mevzilerine ağır ateş açtırdı. 3 Nisan'da da Fransızlara sulh teklif edildi. Fakat Fransızlar yine aynı cevapları vererek kabul etmediler. Savaşın sonunu Fransızlara yönelik uygulanan katı kuşatma getirdi. Etrafı tamamen sarılmış ve her türlü malzeme tedariki tamamen kesilmiş olan Fransızlar, savaşın başlangıcında on günlük bir direniş

gösterdikten sonra askeri yardımın geleceğini düşünüyorlardı. Fransızların beklediği bu askeri yardım gerçekleşmediği gibi ellerindeki erzak tamamen tükendi. Fransızlar askeri bir mağlubiyetle değil diplomatik bir taktikle şehirden ayrılmanın yollarını aramaya başladılar. Böylece Fransızlar, arabulucuları devreye sokarak 8 Nisan’da mütareke yapılmasını istemek zorunda kaldılar.

9 Nisan’da taraflar şartları görüşerek bir anlaşma sağladılar. Bu anlaşmaya göre Fransızların tahliye şartları; “1. Ermenilerin hayatlarının korunması.2. Amerikalıların hayatlarına ve mallarına zarar verilmemesi.3. Urfa’da ölen Fransızların mezarlarına saygı gösterilmesi. 4. Cerablus’a kadar ağırlıkların taşınması için 60 deve ve 25 yük arabasının verilmesi. 5. 17 Şubat’ta esir edilen Fransız askerlerinin geri verilmesi. 6. Urfa eşrafından 10 kişinin Cerablus’a kadar kendilerine eşlik etmesi. 7. Dr. Vischer Hastanesinde bulunup taşınması mümkün olmayan yaralıların hayatlarının korunması. 8. Fransız kuvvetlerinin gidecekleri yere kadar güvenliklerinin korunması. 9. Savaşmaya derhal son verilmesi. 10. Düzenlenecek antlaşma hükümlerinin bir taraftan işgal komutanı, diğer taraftan mutasarrıf, belediye reisi ve Kuva-yı Milliye Komutanınca imza edilip onaylanmasını” istediler. Bu şartlar genel olarak kabul edildi yalnız 6. Maddedeki eşrafın yerine jandarma eri refakatçi olarak verildi (Akalm, 2018: 21-22; Özçelik, 1992: 366-367).

Bu anlaşmayı başarı olarak gören Fransızlar (Ursavaş, 2000: 143) 11 Nisan 1920 saat 01.00’da Urfa’yı boşaltmaya başladılar. Böylece doğan güneşle birlikte Fransızların şehirden tamamen ayrıldığını gören Urfalılar, büyük sevinç gösterileri içinde özgürlüklerini kutladılar (İstiklal Harbi, 2009: 128). 61 gün süren kurtuluş mücadelesiyle Fransız işgali tamamen sona erdirilmiş oldu.

Fransız İşgal Kuvvetleri bir subay ve 10 jandarma askerinin refakatinde yola çıktılar. Fransızların geçtiği yol üzerinde bazı sorunlar çıktı. Fransızlarla aşiretler arasında yaşanan silahlı çatışmada Fransız güçleri ciddi sayıda kayıp verirken geri kalanlarda esir olarak teslim oldular. Urfalılar böyle bir sonuçtan da oldukça mutlu oldular (Balak, 2016:81-83).

Sonuç

Mondros Ateşkes Antlaşmasına aykırı bir şekilde İngiltere, Urfa’yı ve çevresini işgal etti. Son derece küstah bir şekilde şehre giriş yapan İngilizler, şehirde fütursuzca hareket ederek kontrolü sağlamaya çalıştılar. Urfalılar için İngiliz işgalinin nihayet bularak Fransız işgalinin gerçekleşmesi şehirde hiçbir şeyi değiştirmede. Hatta Fransızlar İngilizlere göre halka daha kaba, katı ve sert bir tutum

sergilediler. Fransızlar Urfa'da kalıcı olduklarını iddia ederek şehirde hiç gitmeyecekmiş gibi hazırlıklara giriştiler ve uzun vadeli planlar yaptılar. Fransızlar, kendi idarelerini şehre kabul ettirebilmek için şehrin yüzlerce yıllık zaman içinde oluşmuş demografik yapısını tersine çevirerek geçmişin olumsuz anıları üzerinden şehre yeni bir nitelik kazandırmaya çalıştılar. Kısacası Ermenileri Müslüman ahaliye karşı kullanarak şehirde iktidarlarını tesis etmeye çalıştılar.

Fransızlar bu uzun vadeli planları yaparken Anadolu'nun fedakâr, çilekeş ve cesur insanlarının bu işgal karşısında alacağı tutum ve davranışı pek dikkate almadılar. Mustafa Kemal'in Erzurum ve Sivas Kongrelerinde yükselttiği ses, Urfa'da da karşılık buldu. Böylece ulusal bir direniş için milli bilinç ve özgürlük ateşinin meşalesi yakıldı. Urfalıların işgallere karşı tavırları, İngilizler şehre ilk adımlarını attıklarında ortaya çıktı. Urfa Mutasarrıfı Nazım Bey, işgalcilere karşı açıkça tavrını ortaya koyarak bu halkın işgale kolayca boyun eğmeyeceğini gösterdi.

İşgallere, haksızlıklara ve zulümlere karşı Urfalılar, harekete geçerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurdular. Şehrin oldukça zor günler yaşadığı bu dönemlerde önce Urfa Mutasarrıfı Nazım Bey, çekilmeye zorlandı, ardından Urfa Jandarma Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey şehirden ayrılmak zorunda bırakıldı. Fakat şehirdeki özgürlük ruhu kişilere bağlı değildi. En sonunda şehre gelen Yzb. Ali Saip Bey, Urfalıların yüreklerinin sesi oldu. Ali Saip Bey, şehrin kurtarılması için geniş ve kapsamlı bir plan ortaya koydu. Öncelikle halkın Fransızlara karşı birleştirmek gerekiyordu. Şehirde yaşayanlarla aşiretler arasındaki koordinasyon sağlandı. Çevre vilayetlerden destek temin edilerek Fransız işgaline karşı gönüllülerden oluşan büyük bir silahlı güç kuruldu. Silah ve cephane bakımından oldukça üstün olan Fransız işgal gücüne karşı Urfalılar, inançlarını, azimlerini, fedakârlıklarını ve cesaretlerini ortaya koydular. Yzb. Ali Saip Bey, halka inanarak doğru bir askeri stratejiyle Fransızları şehirden çekilmeye zorladı ve başarılı oldu. Böylece Urfa özgürleşirken Anadolu'nun işgal altındaki şehirlerinde büyük bir umut doğdu. Kuvayı Milliye ruhu büyük bir moral kazanarak bu ülkenin özgürleşmesi için büyük özgüven kazanıldı.

Urfa'nın kurtuluşunda canını veren, malını ortaya koyan ve her türlü özveri içinde bu işgallere karşı koyan bu irade, her türlü takdir ve övgünün üzerindedir. Urfalılar Mutasarrıf Nazım Bey, Bnb. Ali Rıza Bey, Hacı Mustafa Efendi ve Yzb. Ali Saip Ursavaş gibi kahramanları da daima saygıyla anarak kalplerinde minnetle yaşatacaktır.

Kaynakça

- Açanal, H. (2001). *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*. Ankara: Şurkav Yay.
- Akalın, M.- KÜRKÇÜOĞLU, A. C. (2018). *Urfa Millî Mücadele Albümü*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Akalın, M. (2018). Urfa’nın Kuruluşunun Sivil Lideri Belediye Reisi Hacı Kamilzade Hacı Mustafa. *Şurkav Şanlıurfa Kültür Sanat Tarihi ve Turizm Dergisi*, XXXII. 5-8.
- Akalın, M. C. (2015). *Urfa Kuruluş Yazıları*. Ankara: Şurkav Yay.
- Ali Rıza. (2010). *Ahfada Yedigâr Urfa Mücahedesi*. Akalın, M. (Yay. Haz.). Ankara: Şurkav yay.
- Balak, N. (2016). Naci Balak’ın Kuruluş Mücadelesi Hatıratı, *Urfa’nın Kuruluşuna Dair Üç Hatırat*. Akalın, M. (Yay. Haz.). Ankara: Şurkav Yay. 53-93.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*. III. Ankara: TBMM Yayınları.
- Emiroğlu, C. (2016). Cevdet Emiroğlu’nun Kurtuluş Mücadelesi. *Urfa’nın Kuruluşuna Dair Üç Hatırat*. Akalın, M. (Yay. Haz.). Ankara: Şurkav Yay. 95- 114.
- İlyas, A. (2015). Millî Mücadelede Önemli bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş, *Turkish Studies*. X/9. 235-246
- Hatipoğlu, S. (2015). Millî Mücadele’de Suriye İtilafnamesi’nin Yeri, *Millî Mücadele’de Güney Bölgesi Sempozyumu*, Ünlen, E. vd. (Yay. Haz.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 195-209.
- Özçelik, İ. (1992). *Millî Mücadele’de Güney Cephesi Urfa*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Selek, S. (1981). *Anadolu İhtilali*. I. İstanbul: Örgün Yayınları.
- Sözeri, A. (2016). Akif Sözeri’nin Kuruluş Mücadelesi Hatıratı, *Urfa’nın Kuruluşuna Dair Üç Hatırat*. Akalın, M. (Yay. Haz.). Ankara: Şurkav Yay. 9-51.
- Turgut, B. (2015). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Amerikan Bord Misyonerlerinin Urfa’daki Faaliyetleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XIX/I. 191-220.
- Türk İstiklal Harbi- Güney Cephesi. (2009). IV. Atay, A. (Yay. Haz.). Ankara: Genelkurmay Yay.
- Ursavaş, A. S. (2000). *Kilikya Dramı ve Urfa’nın Kurtuluş Savaşları*. Işık, H. (Yay. Haz.). Ankara: Genelkurmay Basımevi,

- [Ursavaş] A. S. (1984). *Çukurova Acıklı Olayları ve Urfa'nın Kurtuluş Savaşları*, Ak, S. (Yay. Haz.). Şanlıurfa: Kurtuluş Matbaası.
- Üner, M. E. (2015). Urfa'nın Kuruluşunda Aşiretlerin Rolü. *Millî Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu*, Ünlen, E. v.d. (Yay. Haz.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 795- 814